

N. BĂNESCU
DOCTOR ÎN BIZANTINOLOGIE

CONTRIBUTII
LA
ISTORIA LITERATURII BIZANTINE

BCU Cluj Central University Library Cluj
I. Un ms. inedit al „Theogoniei“ lui Tzetzes.
II. Cu privire la „Ἐκφρασις“ din Cod. Vatic. 1409.

(Extras din „Conv. Literare“, anul XLIX, No. 7-8, Iulie-August)

BUCUREȘTI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „SPERANȚA“
STRADA PĂTRAȘCU-VODĂ, 3.—Telefon 7/39
1915

2942

N. BĂNESCU

DOCTOR ÎN BIZANTINOLOGIE

CONTRIBUTII

LA

ISTORIA LITERATURII BIZANTINE

- I. Un ms. inedit al „Theogoniei“ lui Tzetzes.
II. Cu privire la „Expositio“ din Cod. Vatic. 1409.

(Extras din „Conv. Literare“, anul XLIX, No. 7-8, Iulie-August)

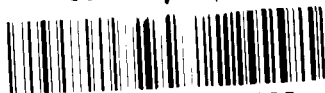
BUCUREȘTI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „SPERANȚA“

STRADA PĂTRAȘCU-VODĂ, 3.—Telefon 7/39

1915

BCC Iuj-Napoca

RBCFG 2010 01480

CONTRIBUȚII
LA
ISTORIA LITERATURII BIZANTINE

I.

Un manuscris inedit al „Theogoniei“ lui Tzetzes

Codicele grec *Palatinus* No. 426, din Biblioteca Vaticanului, descris în chip amănunțit de H. Stevenson, în catalogul său¹⁾, vine din veacul al XVI-lea și e scris de mai multe mâini.

El cuprinde o mare parte a traducerii *Theseidei* lui Boccaccio, în versuri politice; apoi o poezie fără titlu, de asemenea în versuri politice: Stevenson o socotea a fi descrierea unei *τῶστρον* (tournoi), în prezența Margaretei Porphyrogeneta, dar profesorul Heisenberg a dovedit²⁾ că nu este altceva decât o versiune a cunoscutului roman „Imberios și Margarona“; dela folio 94^a începe o bucată care merge până la folio 96^b inclusiv și asupra căreia cetim, la Stevenson: „Poema anonymi, initio mutilum, versibus politicis, *de priscis heroibus ut in Aristotelis peplo*“³⁾; în sfârșit urmează sentențe de ale Înțe-

1) *Codices manuscripti palatini graeci bibliothecae vaticanae*. Romae, 1885, p. 276.

2) Într-o ședință a Seminarului său de limba greacă medie și modernă (München).

3) Locul citat mai sus.

leptilor și alte trei mici bucăți, cu care se încheie manuscrisul (fol. 101).

Urmărind manuscrisele privitoare la vechii eroi ai Greciei, am comandat fotografierea poemei respective din acest codice, împreună cu tot restul, până la sfârșit. Fotografiele ne-au încredințat că poema anonimă despre „eroii vechi“ e scrisă de aceeași mână ca și bucățile următoare. Ele alcătuiau toate un caiet, din care ni s'a păstrat numai această parte, legată în codicele palatin. Cu toate că descrierea lui Stevenson e destul de amănunțită și precisă, ne temeam totuși ca manuscrisul să nu fi suferit vre-o schimbare în alcătuirea lui, printr'o greșală a legătorului și ne-am adresat Mons. Giovanni Mercati, dela Biblioteca Vaticanului, ca să ne împărtășească o descriere exactă a întregului codice. Mulțumită bunăvoinței sale, am constatat, cu părere de rău, că fragmentul care ne interesa e numai atâta cât se află și menționat la Stevenson. Celelalte bucăți sunt părți ale altor manuscrise, care n'au nici o legătură între ele și care vor fi fost strânse la un loc, împreună cu cel de care ne ocupăm, numai fiindcă toate sunt alcătuite în versuri politice ¹⁾.

Dela prima vedere se observă că fragmentul nostru tratează despre eroii homerici, cele mai cunoscute nume eroice fiind însemnate în marginea textului, în manuscris. Aceasta l-a și făcut pe Stevenson să creadă că e vorba despre eroii vechi, „ut in Aristotelis peplo“ ²⁾. Examinând însă mai de aproape textul, am constatat că el n'are nici pe departe aface cu presupusa operă a lui Aristoteles. Krumbacher bănuia, la rândul său, o înrudire între această poemă și aceia a lui

1) Mons. Mercati ne scrie, între altele: „ff. 94—101 fasciculum x^o deperditi cuiusdam codicis efformabant. Reliqua, nempe ff. 1—64, 65—72, 73—93, fragmenta sunt trium codicum plane diversorum tum inter se tum a ff. 94—101“.

2) Autorul va fi fost indus în eroare și de notița identică, ce se cetește în marginea primei pagini a acestui fragment (f. 94 ^a).

Meliteniotes, — Εἰς τὴν σωφροσύνην ¹⁾). Nu există însă nici o apropiere între dânsule.

Ceeace ne-a izbit dela început e marea asemănare a acestui fragment cu unele din scrierile lui Tzetzes. Versuri întregi din *Alegoriile Iliadei* și din *Chiliade* se repetă, uneori în formă identică, aici. Astfel, spre a aduce un singur exemplu, Thersites, despre care se spune în poema noastră :

ἀπ' εὐγενοῦς μὲν τῆς σπορᾶς ἔλκων τὴν ριζουχίαν,
πλὴν ἦν φοξὸς καὶ παραβλώψ, χωλός, κυρτός, ψεδνόθριξ

e descris exact în aceleași cuvinte în menționatele scrieri ale lui Tzetzes :

Proleg. Alleg., ²⁾ 650—1 :

πανευγενῆ μὲν ἔλκοντα τοῦ γένους ριζουχίαν,
εἰ καὶ χωλός καὶ παραβλώψ, φοξός, κυρτός, ψεδνόθριξ.

Alleg., B. 50 :

ὅς ἦν φοξός καὶ παραβλώψ, χωλός, κυρτός, ψεδνόθριξ.

Chil., ³⁾ VII, 891 :

ἦν δὲ φοξός καὶ παραβλώψ, χωλός, κυρτός, ψεδνόθριξ.

Mai departe, variantele folosite de Tzetzes în privința originii unora din eroi se repetă și în poema de care ne ocupăm. În sfârșit anumite expresii ale lui Tzetzes se surprind în această poemă (v. 121 σκάφην τὴν σκάφην λέγω, cf. *Chil.*, VIII, 569; v. 112: τὴν μομοσκόπον γλώσσαν revine și în *Proleg. Alleg.*).

Toate acestea ne-au făcut să ne gândim din capul locului la celebrul poligraf al veacului al XII-lea. Nu ne-a fost greu să constatăm că avem aface cu un fragment al operii sale „Theogonia“.

„Theogonia“ lui Tzetzes a fost întâia oară editată de I. Bekker, în „*Philologische und historische Abhandlungen der*

1) *Gesch. der byz. Liter.*, p. 784.

2) I. Fr. Boissonade, *Tetzæe Allegoriæ Iliadis*. Lutetiae, 1851.

3) Ed. Kiessling, Lipsiæ, 1826.

k. Akademie der Wissenschaften zu Berlin", 1840, pp. 147-169, după un manuscris al Bibliotecii Casanatensis (a Dominicanilor din Roma). Zece ani mai în urmă, a tipărit-o, după un alt manuscris, al Bibliotecii Vaticanului, P. Matranga : *Anecdota graeca*, II (Roma 1850), pp. 577--598.

Manuscrisul folosit de Bekker e singurul complet. El cuprinde 777 versuri. Incepe cu dedicația către Basilișa și, până la versul 493, desfășură Theogonia propriu-zisă. Urmează enumerația eroilor troieni, până la v. 578, și de acolo înainte a eroilor greci, încheindu-se cu un Epilog de peste 50 de versuri, în care, în chip spiritual, autorul se explică asupra felului său de a scrie, potrivit-se în totdeauna cetitorului căruia se adresează.

Manuscrisul folosit de Matranga nu cuprinde întreaga scriere. Aceasta se trunchiază tocmai la începutul enumerației eroilor greci. Manuscrisul sfârșește cu Aias, a cărui genealogie ne-o face și are 618 versuri.

Comarate între dânsese, amândouă aceste manuscrise nu presintă deosebiri însemnate. Sunt numai mici variante dela unul la altul. Ele trebuie să vie prin urmare dela *aceiași* copie a originalului pierdut.

Ms. nostru (Pal. Vatic. 426) cuprinde 145 de versuri dela sfârșitul „Theogoniei“. A fost întrerupt în cursul descrierii lui Palamedes, pe care-l recunoaștem cu ajutorul lui Homer și al celorlalte scrieri ale lui Tzetzes. Comparat cu ms. lui Bekker, al nostru oferă destule variante, cele mai multe sunt însă de pus pe seama copiștilor, cari, amândoi, au fost mai mult caligrafi. Numele proprii sunt stâlcite și de unul și de cellalt, ortografia e nesocotită peste tot. Uneori cele două manuscrise se servesc reciproc : multe nonsensuri dela Bekker se lămuresc cu ms. nostru, odată acesta se întregește prin cellalt cu două versuri pe care copistul, din pricina începutului identic al versurilor 128 și 130, le-a sărit.

Manuscrisele acestea vin direct din acelaș izvor : doi înși au copiat, independent, un exemplar identic. Intre versurile

49 și 50 ale ms. nostru e o lacună: v. 50 nu se leagă nici de cel d'înainte, nici de cel din urma sa. Lacuna aceasta se află și în ms. lui Bekker.

Câte trele mss. vin prin urmare, prin diferite mâini, din acelaș exemplar mai vechiu.

Mai rămâne de făcut o observație. Ms. lui Bekker cuprinde, la sfârșit, 10 versuri mai mult decât al nostru. Tzetzes, căutând a se explica în privința limbei în care scrie, susține, spiritual, principiul de care dânsul se călăuzește, anume de a se ținea în totdeauna la nivelul cetitorului pe care-l are în vedere: pentru cei învățați el va mânui „harfa atică a limbii“, celor neînvățați va scrie pe șleau, cum vorbesc dânșii; altfel apoi va scrie pentru femei și altfel pentru copii. „Cu Scitul ai să mă găsești Scit, Latin cu Latinii, și cu toate celelalte neamuri ca unul din neamul lor“, — sunt ultimele sale vorbe. Manuscrisul folosit de Bekker prelungește această declarație a autorului cu încă 10 versuri, în care se aduc probe din limbile scită, persană și latină, adăogându-se pe deasupra observația: καὶ ἄλλοι πολλοὶ στίχοι ἦσαν διαλέκτων διαφόρων· ἀλλ' ἐγὼ παρέλειπα ταῦτα ὡς ἀνωφελεῖ. Credem că aceste versuri sunt un adaos al copistului, care a găsit aici prilejul de a face puțină paradă de erudiție ¹⁾).

La București n'am putut afla textele tipărite de Bekker și Matranga. O colațiune cu ms. nostru nu putem încerca

1) Le reproducem:

Καὶ Σκύθην ἀσπαζόμενος οὕτω προσαγορεύω
 (καλημέρα σου, αὐθέντρια μου· καλημέρα σου, αὐθέντα μου)
 σαλὰ μαλέκ ἀλτή, σαλὰ μαλέκ.
 τοῖς Πέρσαις πάλιν Περσικῶς οὕτω προσαγορεύω
 (καλημέρα σου, ἀδελφέ· ποῦ ὑπάγεις; πόθεν εἶ, φίλε;)
 ἀσαγγαίς καρούπαρζα. Χατάζαρ Χαραντάση.
 τῶ δὲ Λατίνῳ προσφωνῶ κατὰ Λατίνων γλῶσσαν
 (καλῶς ἤλθες, αὐθέντα μου· καλῶς ἤλθες, ἀδελφόν)
 βένε βενέστι, δέμινε· βένε βενέστι, φράτερ.
 κόμοδο, φράτερ, βενέστι ἰν ἴσταν τζιβιτάτεμ;

numai după notițele ce am cules, la München, în grabă, în
ajunul declarării războiului de acum. În împrejurările
de azi, atât de critice pentru studiu, nu ne rămâne decât a
tipări acest nou ms. al „Theogoniei“ lui Tzetzes. Deși ne-
complet, el rectifică însă multe greșeli ale textului publicat
de Bekker și, când vremile de liniște se vor întoarce, se va
putea face o ediție definitivă a scrierii acesteia, pe baza celor
trei manuscrise cunoscute.

TEXT.

Cod. gr. vatic. pal. 426.

- Fol. 94^a Τὸν ἐφευρόντα τὸν πεσσόν, τὰ γράμματα καὶ ψήφους
καὶ παρατάξεις τῶν στρατῶν καὶ μηχανὰς παντοίας,
ζυγὰ καὶ μέτρα καὶ σταθμὰ καὶ νόσων θεραπείας,
τὸν ὅστις κατεκόσμησε τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων.
5. πρὸς τοῦτοις / ἠνθηάμιαρδουὶδς ἐλίπου Λαέρτου,
ὁ Ὀδυσσεὺς ὁ δόλιος, τοῦτον κτείνας δολίως,
τῆς Ἀντικλείας ὦν υἱός, ὡς εἶπον, καὶ Λαέρτου,
σύνευνος Πηνελόπης δέ, πατήρ τοῦ Τηλεμάχου·
ὁ Θόας ὁ Ἀνδραίμονος καὶ Γόργης τῆς Οἰνέως,
10. ὁ Κάλγας ὁ τοῦ Θεστορος, ὁ μάντις τῶν Ἑλλήνων.
πρὸς τοῦτοις ἦν Ἀμφίλοχος, μάντις Ἑλλήνων ἄλλος,
τῆς Ἐριφύλης ὦν υἱός καὶ τοῦ Ἀμριαράου,
Ἀμριαράου μάντεως τοῦ πᾶσι θρυλλουμένου,
ὃν Ἐριφύλη προὔδωκεν ἐνώτια λαβοῦσα,
15. ὃν Ἄδραστος ἐθρήνησεν ὁ βασιλεὺς ἐν Θήβαις·
ὡς γὰρ ὁ σύμπας ὁ στρατὸς ἔπεσεν ἐν ταῖς Θήβαις,
καὶ οἱ ἑπτὰ πεπτώκασι θούριοι στρατηλάται,
ἑπτὰ σωρείας τῶν νεκρῶν ἐποίησαν μεγάλας,
καὶ τοῦτους συσσωρεύσαντες ἑπτὰ πυρὰς ἀνῆψαν,

Sub text, fol. 94^a, indicația caietului (quaternio): κζ'.

5 în margine : περί Ὀδυσσέως.—8 συνεύνομος.—9 ὁ Θόας Ἰαλθαιῶν.—

10 în margine : περί Κάλγαντος.

20. ἵνα τοὺς ἄνδρας τῇ ταφῇ δώσωσι κατὰ νόμους·
ὡς δὲ τοὺς πάντας στρατηγούς ὁ βασιλεὺς εὗρα,
Ἄμφιαράου σῶμα δὲ που κατιδεῖν οὐκ εἶχεν
— ἡ γῆ γὰρ σὺν τῷ ἄρματι κατέπιεν ἐκεῖνον —
πρόβριζον κέμην ἀνασπῶν, ἐβόα θρηνηῶν τάδε·
25. ἴποδῶ τὸν Ἀμφιάραιον, ζήτηῶ τὸν Ὀϊκλείδην,
τὸν ὀφθαλμὸν τῆς στρατιᾶς ἀπάσης ἥσπερ ἄρχω·
- Fol. 94^b πρὸς τούτοις ἦσαν βοηθοὶ καὶ φίλοι τῶν Ἑλλήνων
ὁ Θάλπης, ὁ Πολύξενος, Διώρης τε σὺν τούτοις,
Ποδάρχης, Πρωτεσίλαος, Ἰφίκλου δύο παῖδες,
30. ὃς Πρωτεσίλαος ἀνὴρ ἦν τῆς Λαοδαμείας·
ταύτην δὲ νύμφην προλιπὼν στρατεύει κατὰ Τρώων,
πρῶτος δὲ πάντων πέπτωκε τοῦ πλοίου προπηδήσας·
ὅπερ ἡ Λαοδαμεία γυνὴ μαθοῦσα τούτου,
τὸν νυμφικὸν τὸν στολισμὸν εὐθύς ἐνδυσαμένη,
35. φαιδρῶ πρόσωπῳ μάχαιραν πρὸς ἧπαρ ἐμβαλοῦσα,
ὡς νύμφη τις κατέβαινε πρὸς τὸν καλὸν νυμφίον.
ἦν πρὸς τοῖς ἄλλοις Ἑλλησὺ Πειρίθου Πολυποίτης
καὶ Λεοντεὺς ὁ Κορωνοῦ υἱὸς καὶ Κλεοβούλης,
Σχεδίος καὶ Ἐπίστροφος Ἰφίτου τοῦ Ναυδόλου,
40. Ἀμφίμαχος καὶ Θάλπιος, οἱ παῖδες τοῦ Κτεάτου.
καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ Πρέθοος, υἱὸς τοῦ Τενθηρῶνος,
τῆς Κλεοβοίας ὡν μητρός, παιδὸς τῆς τοῦ Εὐρύτου.
ὁ δ' Εὐρύτος καὶ Κτεάτος ἦσαν διπλοὶ τὴν φύσιν,
τετρασκελεῖς, τετράχειρες, δικέφαλόν τι τέρας,
45. υἱοὶ δὲ ἦσαν Ἄκταρος, φίλοι καὶ τῆς Μελίνης.
Ἄσκαλαφος, Ἰάλμενος, Τληπόλεμος παρῆσαν,
τοῦ Ἡρακλέους οἱ υἱοί, παῖδες τῆς Ἀστυόχης·
καὶ Προθοήνωρ, Κλόνιος, σὺν τῷ Ἀρκεσιλάῳ,
τῆς Ἀστερόπης οἱ υἱοὶ καὶ τοῦ Ἀρηίλυκου.

28 in marg. Θάλπης, Πολύξενος. — 29 in margine și în text: Πρωτασίλαος. — 38 καὶ Λεοντᾶς. — 41 Τενθηρῶνος. — 46 Ἀσκάφαλος, Ἰάλμεμος. 48 σὺν τῷ Ἀρκεσιλάῳ.

40 Thalpios e cunoscut ca fiu al lui Eurytos. Cf. Apollodor, III, 10; *Proleg. All.*, 570.

42. E de cetit Κλεοβούλης. Cf. *Proleg. All.*, 635.

48—9. O sholie citată de Boissonade dă aceiași origine (*l. c.*, p. 33 n. 532).

50. <πρὸς τούτοις ὁ Πηνέλεως καὶ Λήϊτος παρήσαν>
καὶ οὗτος παῖς Ἀλέκτορος, Πηνέλεως Ἰππάλκμου.
Ἀκάμας τε καὶ Δημοφῶν, οἱ παῖδες τοῦ Θησεῶς,
ὁ τοῦ Φυλέως τε υἱὸς καὶ παῖς Ἀγνήτης Μέγης.
- Fol. 95^a Αἰγιαλεύς Ἀδράστου τε, Θέρσανδρος Πολυνείκους,
55. Νιρεὺς ὁ εὐμορφότατος ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων,
Νιρεὺς υἱὸς τοῦ Χάρουπος καὶ νύμφης Ἀγλαΐας.
καὶ σὺν αὐτοῖς τὸ παίγνιον Ἑλλήνων ὁ Θερασίτης,
ἀπ' εὐγενοῦς μὲν τῆς σπορᾶς ἔλκων τὴν ῥίζουχίαν,
πλὴν ἦν φοδὸς καὶ παραβλώψ, χλωλός, κυρτός, ψεδνόθριξ.
60. ἦν σὺν αὐτῷ Πολύξενος, υἱὸς τοῦ Ἀγασθέου,
μητρός δὲ δὴ τῆς Μάριδος, Φόρβαντος θυγατέρος.
ὁ Μεγαρέως σὺν αὐτοῖς ἦν παῖς ὁ Λυκομήδους·
Ἀσκληπιοῦ καὶ Ξάνθης τε παρήσαν δύο παῖδες,
οἱ τῶν Ἑλλήνων ἱατροὶ κάλλιστοι κατὰ τέχνην,
65. ὁμοῦ δὲ Ποδαλείριος καὶ σὺν αὐτῷ Μαχάων.
ἦν τῶν Κρητῶν ὁ βασιλεὺς Ἰδομενεὺς ἐκεῖνος,
υἱὸς τοῦ Δευκαλίωνος, μητρός δὲ Κλεοπάτρας
καὶ Μηριόνης σὺν αὐτῷ στρατοπεδάρχης τούτου·
Εὐρύπυλος Εὐαίμονος καὶ Δηϊτύχης γόνος
70. ἦν συμμαχῶν τοῖς Ἑλλησιν ἴσος τοῖς ἄλλοις πᾶσιν,
ὁ Φεΐδιππος καὶ Ἄντιφος, οἱ δύο Θεσσαλίαι,
καὶ Φιλοκτήτης, ἀριστος τοξότης ὢν τὴν τέχνην,
υἱὸς μὲν Ποϊάντος πατρός, μητρός δὲ Δημωνάσσης·
ἦν Ἐλεφήνωρ, ὁ υἱὸς Χαλκῳδοντος ἐκεῖνου
75. καὶ Μελανίππης δὲ μητρός, τῆς πᾶσι θρυλλομένης.
ἦν Διομήδης ὁ κλεινός, ὁ ἀριστεύς Ἑλλήνων
υἱὸς τῆς Δηϊπύλης μὲν, πατρός δὲ τοῦ Τυδεῶς,
ὁ δὲ Θεόκριτός φησιν Ἀργείας εἶναι παῖδα.
καὶ σὺν αὐτῷ Εὐρύαλος, υἱὸς τοῦ Μηχιστέως,

50 întregit de noi, cf. *Proleg. All.*, 528 urm. — 51 Πηνέλεως Ἰπάλκου. — 53 Μέγης. — 57 în margine: Θερασίτης. — 65 în marg. Μαχάων. — 66 în marg. Ἰδομενεὺς. — 71 Θεσσαλίαις. — 76 în marg. Διομήδης. — 77 Δηϊπύλου. — 78 în marg. Εὐρύαλος.

Fol. 95^b τοῦ Μημιστέως ὁ υἱὸς καὶ τῆς Ἀστυοχείας.

81 καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ Σθένελος, φίλος τοῦ Διομήδους,
υἱὸς τοῦ Καπανέως τε καὶ τῆς κλεινῆς Εὐάδνης,
ἦτις, ἐν Θήβαις τοῦ ἀνδρός ποτε κεραυνωθέντος,
εἰς πῦρ αὐτὴν ἐνέβαλεν ὡς ἤκουσε τὸ πάθος.

85. ἦν συμμαχῶν καὶ Εὐμηλος, υἱὸς ὁ τοῦ Ἀδμήτου,
παῖς τῆς κλεινῆς Ἀλκῆστιδος, τῆς θυγατρὸς Πελίας,
ἦτις αὐτὴν ἐπέδωκε Σανεῖν ὑπὲρ συζύγου.

ἦν Μενεσθεὺς ὁ Πετῶ υἱὸς καὶ Πολυξένης,
πολεμιστῆς καὶ μαχητῆς, ἰππότης δὲ τὸ πλέον,
90. οἷος εἰς γῆν οὐ γέγονε μέχρι τοῦ νῦν τοῦ χρόνου.

ἦν μετ'αὐτοὺς καὶ σὺν αὐτοῖς καὶ πρὸ αὐτῶν ἀπάντων
ὁ δημηγόρος, ὁ κλεινός, ὁ Πύλιος, ὁ Νέστωρ,
ὁ ἰλαρός, ὁ μελιχρὸς ἐκεῖνος ὁ τριγέρον,
ὦν τοῦ Νηλέως μὲν υἱός, ἀνὴρ τῆς Εὐρουδίχης,

95. πατὴρ τοῦ Θρασυμήδεος, πατὴρ τοῦ Ἀντιλόχου,
πατὴρ τοῦ Πεισιστράτου τε, Ἐχέφρονος, Στρατίου,
Μηδσεικάστης σὺν αὐτοῖς, πρὸς τούτοις ἄλλων παίδων
εἶχε ὁ ὁ γέρον ὑφ' αὐτὸν ἑτέρους στρατηλάτας,
καὶ Θρασυμήδην τὸν υἱὸν μετὰ τοῦ Ἀντιλόχου.

100. Οὗτοι, φυτὸν χρυσόπρεμνον, οὗτοι, φυτὸν ὠραῖον,
Ἑλλήνων ἦσαν οἱ θεοὶ καὶ παῖδες τῶν ἡρώων.
ἔχεις τοιγάρ τὸ δάνειον, ἀπέτισα τὸ χρέος,
ἐν παιγνιώδεσι γραφαῖς συγγράψας τὰ σπουδαῖα.
καὶ δὴ καλῶς ἐκμάνθανε πάντας τοὺς γεγραμμένους.

105. εἰ δέ τις τείνει πρὸς ἡμᾶς ἀφρόνως μώμου βέλος,

Fol. 96^a καταμικρῶμενος ἡμῶν τοιαῦτα γεγραφότων,
ἐκεῖνος μὲν, ὡς βούλοιο, μώμοις ἐπεντρυφάτω,
ἡμεῖς δὲ πάντως οὐδὲ γρὺ φθεγξαίμεθα πρὸς τοῦτον.
σὺ δὲ καλῶς γινώσκουσα τὸ τῆς οἰκονομίας,

81 în marg. Σθένελος. — 85 în marg. Εὐμηλος. — 88 în marg. Μενεσθεὺς. — 92 în marg. Νέστωρ. — 95 Θραμῆδεος. — 100 în marg. Ἐπιλογος | οὔτοι] οὔτου.

97. E de cetit Πολυκάστης. Μηδσεικάστης trebuie să fie o eroare a copistului. Cf. Apoll. I 9, 9, 3; Homer, Od. III, 450 și 464 urm.

110. καὶ πᾶς ἐχέφρων συνετὸς εἰδὼς οἰκονομίαν,
καὶ πρόσωπα καὶ τρόπους τε δι' οὓς ἔγραψα τάδε,
ἐκείνου μέμψοισθε, δοκῶ, τὴν μωμοσκόπον γλώσσαν,
ἡμᾶς δ' οὐκ ἂν νομίσοιτε τῶν φαύλων συγγραφέων,
μὴ κομπηροῖς συγγράμμασι ταῦτα συγγραφεμένους.
115. ἐγὼ γὰρ εἴωθα σκοπεῖν καὶ πρόσωπα καὶ τρόπους
καὶ τοὺς καιροὺς καὶ πράγματα καὶ γράφειν τὰ πρεπωδῆ.
καὶ πρὸς σοφοὺς μὲν γεγραφῶς ἄνδρας καὶ πρὸς λογίους,
τὴν ἀπτικὴν ἀρμόττομαι τότε κινύραν γλώττης,
ἐπαδῶν πάνυ λιγυρὰς ἐκείνοις ἀρμονίας.
120. εἰ δέ ποτε δεήσει με καὶ πρὸς ἀγροίκους γράφειν,
ὥσπερ φησὶν ὁ κωμικός, σκάφην τὴν σκάφην γράφω,
πρὸς ἀλιέας ἀγχιστρον, βούκεντρον βουηλάτας,
πρὸς οἰνοπράτας οἶνον δὲ γλυκὺν καὶ τὸν ὀξίνην·
εἰ δ' ἔκτροπιαν γράψαιμεν οἶνον ἐξεστηκότα,
125. μελιειδῆ καὶ φάλερνον, ἢ σικερίτην πλέον,
κινήσει τότε καδ' ἡμῶν δίκην τῆς παρανοίας,
ὥσπερ καὶ πᾶς τις ἕτερος τεχνῶν ἀσκῶν βαναύσων.
διὰ ται τοῦτο πανταχοῦ τηρῶν οἰκονομίαν,
ὥς πρὸς γυναῖκα γεγραφῶς ἔγραψα σαφεστέρως,
130. ἐνίστε καὶ παντελῶς ἔγραψα βαναυσώδη, >
ὥς πρὸς γυναῖκας γεγραφῶς κοινὰς ἐξ ἀγραμμάτων,
ἢ χάριν ἀστείσματος καὶ γέλωτος μεγάλου,
βαίτζας καὶ πατήτια γράφων καὶ τὰς κουράς των.
- Fol. 96^b πρὸς δὲ τὰς κόρας γεγραφῶς καὶ τοὺς ἀπειροτέρους,
135. γράφω τὴν χαλκούμιαν καὶ τὸ καμουτζουλίτζιν

124 γράψαιμεν] γράψαι με.—128 διὰ τι.—129—130 întregire după Bekker.—131 γυναῖκα.—134 καὶ τοὺς ἀ.] καὶ τὰς ἀ.

135 Χαλκούμια = un joc de copii. Hesych.: „μῦθα χαλκῆ λέγεται παιδιὰ τις, ἣν οἱ παῖδες παίζοντες καταμύουσι, ἀποτείνοντες τὰς χεῖρας ἄχρως ἂν τινος λάβωνται. καλεῖται δὲ καὶ τὸ πτηγὸν οὕτως“.

Τὸ καμουτζουλίτζι nu poate fi de cât tot așa ceva. Sub numele καμμονέσσας se cunoaște un joc în Stenimachos (Thracia). D-r N. Beis îl pune în legătură cu καμμεῖν Cf. Φιλολογικαὶ παρασημειώσεις εἰς τὸ τυπικὸν τῆς ἐν Κ-πόλει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, 1909, pp. 234—5.

- τοῖς βρεφυλλίοις γεγραφῶς γράφω μαμμά τατᾶ τε.
καὶ Πλάτων ὁ φιλόσοφος οὕτω φησί που γράφων
'καὶ δὴ ἔλεγόν μοι καλοῦ πατρὸς καλὸς υἱός:
'Ἀριστοφάνης δέ φησι πάλιν ἐν ταῖς Νεφέλαις:
140. ὅσῳ μὲν μοι ἔλεγες μαμμᾶν, ἐγὼ δ' ἄρτον ἐδίδουν,
εἰ δὲ κακᾶν μοι ἔλεξας, ἐξήγαγον ἂν ἔξω:
Αἰσχίνη Δημοσθένη τε Λυσίαν μάθοιτέ μοι,
καὶ πάντας ἄλλους τοὺς σοφοὺς, οἳ χρωῖνταί που τοιοῦτως:
ὧν περ τυγχάνω ζηλωτής, παντὶ προσφόρως γράφων,
145. σοφοῖς μὲν ἅπασι σοφά, σαφῆ δὲ τοῖς ἀσόφοις,
καὶ τοῖς βαναύσοις βάνουσα καὶ πᾶσι κατ' ἀξίαν,
καὶ Σκύθην Σκύθαις εὖροις με, Λατῖνον τοῖς Λατίνοις,
καὶ πᾶσιν ἄλλοις ἔθνεσιν ὡς ἓνα γένους τούτων.

TEΛΟΣ

144. Προσφόρος γράφων] προγράσως γράφω.

140 - 1. *Norii*, v. 1382—3.

II.

Cu privire la "Εκφρασις din Cod. Vatic. 1409.

În „Νέος Ἑλληνομνήμων“, V, 1 (31 Mart 1908), Sp. Lambros a tipărit o descriere, o bucată retorică din genul atât de răspândit la Bizantini al așa numitelor Ἐκφράσεις. Bucata, păstrată în Cod. Vatic. 1409, fol. 277—277^b, este intitulată: „Ἐκφρασις τῶν ξυλοκονταριῶν τοῦ κρηταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως“. Asupra ei atrăsese mai întâi atenția Krumbacher, care o și caracterizează ca descrierea unui „tournoi“ al împăratului Manuel Comnenos¹⁾. Nici un amănunt nu indică precis pe acesta ca obiect al descrierii. Singură vârsta manuscrisului,

1) *Gesch. der. byz. Liter.*², p. 467 n. 5: „Schilderung eines Turniers. des in ritterlichen Künsten wohlverfahrenen Kaisers Manuel“.

ale cărui caractere paleografice îl aşază către sfârşitul veacului al XII-lea ori începutul celui următor ¹⁾, a făcut pe Krumbacher să pună în legătură zugrăvirea acestui „tournoi“ cu împăratul Manuel, cunoscut prin însuşirile sale cavaliereşti.

Tipărint bucată, Lambros încearcă, în chip ingenios, a lămuri de aproape raporturile ei şi a stabili, hotărât, persoana împăratului în jurul căruia se grupează întregul tablou.

Intr'o lungă şi frumoasă introducere, învăţatul dela Atena scoate în relief însemnătatea picturii profane la Bizantini, răspândirea gustului de a reprezenta în colori scene de războiu, de vânatoare, de exerciţii de arme, pe păreţii şi pardoseala palatelor şi vilelor împăraţilor, despoţilor, nobililor. O dovadă plausibilă a răspândirii pe care o luă în pictura bizantină zugrăvirea scenelor istorice află Lambros şi în modificarea înţelesului cuvintelor *ιστορία*, *ιστοριῶν*, care ajunseră a însemna *icoana* şi acţiunea de a *zugrăvi* ²⁾. Urmând exemple mai vechi, scriitorii Evului-Mediu bizantin s'au exercitat adesea în descrierea scenelor vestite ale picturii. Bibliotecile europene sunt pline de fel de fel de *Ἐκφράσεις* în acest gen; picturile murale celebre au trecut apoi şi în miniaturile ce împodobesc atâtea manuscrise ale acestor biblioteci.

Pe temeiul constatărilor expuse, Lambros crede hotărât că descrierea unei *astfel* de icoane, — pictură murală, tablou ori mosaic (*εἴτε τοιχογραφίαν εἴτε πίνακα εἴτε ψηφιδόπηγμα*), trebuie să fie obiectul anonimei **Ἐκφράσις* din Cod. Vatic. ³⁾. Analizându-i cuprinsul, editorul relevează precisiunea tabloului plin de mişcare. Descrierea cailor, deosebiţi între dânşii după soi şi la întâiştare, este atât de izbitoare în prezentarea amănuntului caracteristic, în cât Lambros nu poate admite ca auto-

1) Asupra jatei nu poate fi îndoială. În această privinţă e izbitoare asemănarea pe care ms. nostru o are cu cele trei fac-simile tipărite în *Rhein. Mus.* LXII, 2 şi dintre care unul (Cod. Paris. gr. 2702) e din veacul al XIII-lea, celelalte (Cod. Laur. LIX, 2 şi Cod. Marc. gr. 46) din al XII-lea.

2) *L. c.*, p. 9.

3) *Ibidem*, p. 12.

rul descrierii să fi făcut acest lucru din închipuire. El a trebuit, socoate, să aibă d'inainteaz sa un *tablou*.

Pe vremea când s'a scris această bucată, Manuel Comnenos era celebru prin isprăvile sale de cavaler. Kinnamos ne vorbește despre grija cu care împăratul organiza pentru Bizantini exerciții de luptă. Astfel ajunge Lambros la încheierea că în "Εκφρασις editată de dânsul ni se descrie tabloul unuia din acele alese exerciții hipice la care lua parte adesea Manuel Comnenos.

După Lambros, tânărul învățat Phedon Kukules, într'o notiță tipărită în aceeași revistă („Η έκφρασις τῶν ξυλοκονταριῶν ἔργον Εὐσταθίου τοῦ Μακρεμβολίτου“, t. VI, 4, din 31 Dec. 1909), împărtășind părerea lui Lambros, caută printre contemporanii lui Manuel pe autorul descrierii și-l află în persoana lui Macrembolites, la care crede a descoperi expresii ce se întâlnesc în "Εκφρασις. Apropierea este însă de cele mai multe ori vagă; nicăieri nu aflăm expresii identice.

Intr'o lucrare de Seminar la profesorul Heisenberg, din München, fără a cunoaște publicația lui Lambros, am stabilit însă că modelul acestei descrieri a fost, în foarte largă măsură, Philostrate al III lea, autorul cunoscutelor *Εἰκόνες*, care cuprind descrierea unei celebre galerii de tablouri din Neapole ¹⁾.

Cea mai mare parte a compoziției e luată, de cele mai multe ori vorbă cu vorbă, după vestitele descrieri ale lui Philostrate. „*Vânătorii*“, „*Hippolytos*“, „*Rodogune*“ sunt în special puse la contribuție. Intreaga descriere a cailor, frumoasă în lapidara ei caracterizare, care făcea pe Lambros a conchide că ea nu putea veni decât dintr'un model concret ce se avusese d'inainte, întreagă această descriere e combinată servil din elementele aflate în două din „Icoanele“ lui

1) V. asupra lui: W. Christ, „*Geschichte der griechischen Literatur*“ München, 1905, p. 757.

Philostrat. Eroii sunt zugrăviți în același chip, cu frazele cu care aceștia își caracteriza personagiile sale.

Spre a învedera constatările noastre, lăsăm să urmeze paralelele. Pentru a nu mai repeta textul publicat de Lam-bros, împrumutăm acest text dela dânsul. El prezintă însă la noi unele variante, fiindcă am cetit, în multe părți, altfel decât dânsul ¹⁾.

Ἐκφρασις τῶν Ξυλοκονταριῶν

15, 3 — 5: ἐπ'ἀγερωχοῦσιν ἵπποις μετέωροι φέρονται, ἵπποι δ' αὐτῶν ἄλλος ἄλλω παραπλήσιος οὐδαμοῦ. Λευκός τις ἄλλος καὶ μέλας ἕτερος καὶ φοῖνιξ καὶ ξανθός καὶ κατάστικτος.

15, 5—8: Ἦν ἄρα καὶ Νισαῖος μέλας ἐπὶ λευκοῖς τοῖς ποσὶ καὶ ξανθός ἄλλος ἀπὸ λευκοῦ τοῦ μυκτῆρος τὸ πνεῦμα διαπεμπόμενος καὶ φοῖνιξ ἐν ἄρτιῳ τῷ κύκλῳ τὸ μέτωπον λευκαίνόμενος.

15, 8—10: Τὴν χαίτην ἐλευθέραν ἐπαίροντες καὶ οἷον χροαίνοντες τὸ πεδίον ἀφρῶ περιρρέοντες καὶ μυκτῆρσιν ὀρθοῖς βῆξ ἤρεμετίζοντες.

Philostrati maioris imagines

Θηρευταὶ 54, 1—3: φέρουσι δὲ αὐτοὺς ἵπποι παραπλήσιοι οὐδεὶς ἄλλος ἄλλω, λευκός τις καὶ ξανθός καὶ μέλας καὶ φοῖνιξ.

Ῥοδογούνη 69, 19 — 22: προσγέγραπται δὲ αὐτῇ καὶ Νισαῖα ἵππος μέλαινα ἐπὶ λευκοῖς τοῖς σκέλεσι, καὶ τὰ στέρνα λευκά καὶ τὸ πνεῦμα ἀπὸ λευκοῦ τοῦ μυκτῆρος καὶ τὸ μέτωπον ἐν ἄρτιῳ τῷ κύκλῳ...

Ἴππόλυτος 67, 23; 68 1—6: οἱ μὲν δὴ ἵπποι ὄρας ὡς ἀτιμάσαντες τὸν ζυγὸν ἐλευθέραν αἴρουσι τὴν χαίτην, οὐ δὲ χροαίνοντες ὥσπερ οἱ λαμπροὶ καὶ ἔμψρονες, ἀλλ' ἐξηρημένοι φέβω καὶ πτοῖα, ραίνοντες δὲ ἀφρῶ τὸ πεδίον... μυκτῆρσιν δὲ ὀρθοῖς βῆξ ἤρεμετίζουσιν.

1) Pentru „Icoane” folosim ediția Teubner, *Philostrati Maioris imagines*, 1893.

15, 10—11: Χρυσοὶ τὰ φάλαρα
καὶ χαλινούς ἀργυρῶ κατάστικτοι.

Θηρευταί, 54, 3—4: ἀργυρο-
χάλινοι καὶ στικτοὶ καὶ χρυσοὶ τὰ
φάλαρα.

15, 11—14: ἰππεῖς αὐτῶν οὔτε
στολὴν οὔτε μὴν ἐσθῆτα συμβαίνουσιν·
ὁ μὲν γὰρ εὐζωνος καὶ κούφος ἰπ-
πάζεται... ὁ δ' ἀκοντιστὴς ἐστὶν ἀ-
γαθός· ὁ δὲ τὴν ἀσπίδα προσφέρει τῷ
στέρνῳ φραττόμενος.

Ibidem, 54, 7—10: αὐδὲ τὴν
ἐσθῆτα συμβαίνουσιν ἢ τὴν στολὴν·
ὁ μὲν γὰρ εὐζωνος ἰππάζεται καὶ
κούφος, ἀκοντιστὴς οἶμαι ἀγαθὸς ὢν,
ὁ δὲ πέφρακται τὸ στέρνον.

15, 15: Τῷ μὲν γλαμὺς ἀνε-
μουμένη καὶ κολπουμένη.

Ibidem, 54, 17—18: στολὴ
τῷ μειρακιῷ γλαμὺς ἔχουσά τι ἀνε-
μου καὶ κόλπου.

15, 16—17: ἐτέρῳ συμμετρεῖται
μὲν ὁ χιτῶν ἐς ἥμισυ τοῦ μηροῦ.

Ibidem, 54, 24: συμμετρεῖται
δὲ ὁ χιτῶν ἐς ἥμισυ τοῦ μηροῦ.

16, 7—9: κομᾶ μὲν ἀλλ' ὅσον
μὴ ἐπισκοτεῖσθαι τοὺς ὀφθαλμούς, ἀ-
νεμουμένης τῆς κόμης καὶ ἀτακτοῦσης
τῷ πνέοντι.

Ibidem, 55, 1—2: καὶ κομᾶ
ὅσον μὴ ἐπισκοτεῖσθαι τοὺς ὀφθαλ-
μούς, ὅτε ἀτακτῆσει ἢ κόμη ὑπὸ τοῦ
ἀνέμου.

16, 12—16: Χρῖεν μὲν γὰρ
τὸ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κατάρχεσθαι τὰς
ὀφρῦς, χαριέστερον δὲ τὸ μὴ προβε-
βληθῆσθαι μόνον τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ
καὶ περιβεβληθῆσθαι τοὺς ὀφθαλμούς.
Ἡ παρεια τὸν ἀπὸ τῶν ὀμμάτων
ὄλον ἡμερον ἀποδέχεται. Εὐφραίνει
δὲ τῷ ἰλαρῷ καὶ χαριέντι.

Ῥοδογούνη 70, 24—7 ;
71, 1—3: τῶν δὲ ὀφρῶν χαριέν
μὲν τὸ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀρχεσθαι καὶ
ὁμόθεν ἐκπεφυκέναι τῆς ρινός, χα-
ριέστερον δὲ τὸ περιτῆχθαι· δεῖ γὰρ
αὐτὰς μὴ προβεβληθῆσθαι τῶν ὀφθαλ-
μῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ περιβεβληθῆσθαι
αὐτοῖς. Ἡ παρεια δὲ ὑποδέχεται μὲν
τὸν ἀπὸ τῶν ὀμμάτων ἡμερον, εὐ-
φραίνει δὲ τῷ ἰλαρῷ.

16, 16—17: Χαροπὸν τὸ βλέμμα

Θηρευταί, 54, 25: χαροπὸν
βλέπει.

17, 17 : ἐρυθρὸν τῆ χλαμύδι τὸ χρῶμα καὶ ὡς ἐκ κόκκου βαφὴν νοταίον.

18, 23—4 : ὁ δ' ἄθλιον κατακονποθεῖς εἰς ὤμους κείται καὶ κεφαλὴν κύμβαχος ἂν φρατῆ τις ποιητής.

18, 27 : ἐν ἄλιγῳ τῷ πόρπακι... τὴν ἀσπίδα... ἀριστάσα τοῦ στέρνου.

Ibidem, 54, 18—9 : τὸ μὲν γρῶμα ἐκ φοινικῆς ἀλουργίας.

Ῥοδογούνη, 69, 25—6 : κοκοβαφεῖ δὲ ἐσθῆτι καταλάμπει πάντα.

Κασσάνδρα, 82, 22—24 : ὁ δὲ ἐρέλλεται τὴν τράπεζαν ἐκπεσὼν τῆς κλίνης, ὁ δ' εἰς ὤμους καὶ κεφαλὴν κείται, ποιητής ἂν φρατῆ κύμβαχος.

Ῥοδογούνη, 70, 8—10 : ὑπερβάλλουσα γὰρ ἡ ἀριστερὰ τὸν πόρπακα ἔχεται τῆς αἰλμῆς ἀριστάσα τοῦ στέρνου τὴν ἀσπίδα.

Jumătate din descriere este astfel alcătuită prin această simplă adaptare a elementelor procurate de Philostrate.

Alături de aceste împrumuturi, cititorul atent poate deosebi încă o mulțime de expresii scoase din Biblie, locuri comune la Bizantini. Așa d. e. 15,2 [Χάριτες] στεφάνους ἀνέχουσι etc. cf. Παροιμιαὶ Σαλωμ., I, 9;— 16,7 ὠμοιώθη τῷ φοίνικι cf. Ἄσμα ἀσμάτων VII, 7;— 16,20 καὶ λελουμένοι γάλακτι κατὰ τὴν Γραφήν etc. cf. *ibidem*, V, 12;— 16, 21—2 σιαγόνες αὐτοῦ ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος... cf. *ibidem*, V, 13;— 16,23 χεῖλη αὐτοῦ κρίνα στάζοντα... cf. *ibidem* V, 13—14;— 17,9 καὶ διαβήματα τούτου ἐν ὑποδήμασιν ὠραιώθησαν, *ibidem* VIII, 1;— 17,16 ἦλθε δέ σοι τὰ ἀγαθὰ ἑμοῦ πάντα etc. cf. Σοφία Σαλωμ., VII, 11;— 17,20 ὁ γὰρ τῷ σταυρωθέντι etc. cf. Παῦλος, Πρὸς Γαλατ., 2, 19;— 18,13 κατὰ τοῦ Κυρίου λόγον εὐαγγελικῶς ἀράμενος τὸν σταυρὸν etc. Ματθ. 16,24.

Și s'a mai folosit un izvor. Scriitorii fisionomiști (φυσιογνωμονικοί) găsec în descrierea noastră un ecou însemnat. De astădată autorul nu mai culege ad-litteram, cum făcuse cu „Icoanele“ lui Philostrate : așa ceva era mai greu acum. El își amintește însă semnificația pe care autorii au legat-o de

anumite aspecte ale trupului uman. Dacă știe, de pildă, că un piept lat, robust este semnul voiniciei omenеști, că un pântec mare (σαρκώδης) este din potrivă semnul slăbiciunii, al sensibilității vulgare, el nu va uita să dea eroului descris un piept lat și se va feri de a-l înfățișa pântecos. O lectură atentă — și aceasta se referă la a doua jumătate a bucății, — învederează partea pe care scrierile fisionomiștilor au avut-o la alcătuirea acestei "Εκφρασις. Expresii ca: τὰ περὶ τοῦς ὀφθαλμοῦς, τὰ περὶ τοῦς ὤμους, τὰ περὶ τὰ σπλάγχνα n'au altă obârșie ¹⁾.

Singură descrierea costumului împăratului rămâne pe socoteala proprie a autorului. Va fi avut poate și aici un model, de și în această privință își putea lua amănuntele din pompele obișnuite ale Curții bizantine.

Din toate cele expuse rezultă o încheiere, care nu se potrivește cu a lui Lambros și cu atât mai puțin cu a lui Kukules. Macrembolites iese cu totul din discuție.

Autorul ne descrie prin urmare, cum socotea Lambros, fixarea într'o pictură murală ori în mozaic a unuia din exercițiile armate de care se împărtășia adesea Manuel Comnenos? Noi credem că nu. Când cineva își adună, cum am arătat, din toate părțile, de a gata, elementele compunerii sale, greu s'ar mai putea admite ca el să fi stat în fața obiectului concret, care ar fi trebuit să întrunească la un loc chiar aceste elemente împrăștiate în locuri atât de diferite.

De aceea socotim mai de grabă că avem de a face cu unul din acele exerciții de școală, celebre în tot Evul-Mediu și cultivate până în vremea Renașterii. E unul din acele *Progymnasmata*, care se înfățișau sub felurite forme, ca Povestiri (Διηγήματα), Comparații (Συγκρίσεις), Caracteristice (Ἠθοποιίαι), Descrieri (Ἐκφράσεις) ca aceasta ș. a. Dacă ea dă impresia lucrului văzut, meritul e în prima linie al retorului, clasic în această privință. Cine a compus-o avea de sigur o

1) Cf. în această privință R. Foerster, *Scriptores Physiognomonici graeci et latini*, Lipsiae. Teubner, 1893.

întinsă lectură ; el a cunoscut de bună seamă preceptele perfectei "Ἐκφρασις, formulate într'una de retori, dela Hermogenes, care, cu privire la însușirile acestui λόγος περιηγηματικός, exprimase preceptul : „ἀρεταὶ δὲ ἐκφράσεως μάλιστα μὲν σαφήνεια καὶ ἐνάργεια· δεῖ γὰρ τὴν ἐρμηνείαν διὰ τῆς ἀκοῆς σχεδὸν τὴν ὄψιν μηχανᾶσθαι!)"

N. BĂNESCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) L. Spengel, *Rhetores graeci*, Lipsiae (1854), II, p. 16.